

VÔĽA K MOCI A IDEA VEČNÉHO NÁVRATU: NIETZSCHEHO PREKONÁVANIE NIHILIZMU

THE WILL TO POWER AND THE IDEA OF THE ETERNAL RECURRENCE: NIETZSCHE ON OVERCOMING NIHILISM

Katarína Šlosiariková

Katedra filozofie FHV UMB v Banskej Bystrici

2.1.2 systematická filozofia, 3. rok štúdia, interná forma štúdia

katarina.slosiarikova@umb.sk

Školiteľ: prof. PhDr. Ján Šlosiar, CSc. (jan.slosiar@umb.sk)

Kľúčové slová

Nietzsche, Zarathustra, idea vôľa k moci, idea večného návratu, prekonanie nihilizmu

Key words

Nietzsche, Zarathustra, idea of the will to power, idea of the eternal recurrence, overcome nihilism

Je možné prekonať – uzavrieť stav otvoreného nihilizmu? Ako súvisí Nietzscheho „vôľa k moci“ a „idea večného návratu“ s prekonaním a zároveň s uzavretím otvoreného nihilizmu chápaného ako normálny stav? Výklad idey večného návratu v Nietzscheho prevedení predkladá najmä kritiku konečného stavu bytia. Filozofia vôle by zas mala nahradiť metafyziku, prekonať a prehodnotiť všetky staré hodnoty. V našej eseji sa budeme snažiť objasniť Nietzscheho ideu „vôľa k moci“ ako hnací princíp „idey večného návratu“. Pokúsime sa ozrejmiť aj to, aký vzťah má táto Nietzscheho časová perspektíva k nihilizmu a ako súvisí s prekonaním, respektíve s uzavretím otvoreného nihilizmu.

To, že Nietzsche bol bytostne spätý s nihilizmom a jeho myšlienkový aparát doslova strel všetky morálno-hodnotové istoty, na ktorých stála západoeurópska civilizácia, poukázalo na fakt, že práve jeho formy nihilizmu otvorili bránu do sveta, v ktorom „nič nie je pravda, všetko je dovolené“. Ako ničiteľ morálnych právd a hodnôt si dovoľil vyhlasovať pochybnosti o existencii či už morálneho zákona, alebo mravného poriadku sveta. Podľa neho: „*Celkovým charakterom sveta je večný chaos, nie v zmysle chýbajúcej nutnosti, ale chýbajúceho poriadku, členenia, formy, krásy, múdrosti...*“ (Nietzsche, 2001, s. 103). Nietzscheho nihilizmus, ako sa neskôr dozvieme, má ústredné postavenie v tom, že jeho formy sú chápané aj ako stupne sily, kde sila je imanentná vôli k moci, ale takisto tieto formy odrážajú aj stav „ducha doby“, t. j. myslenie a aktuálny hodnotovo-morálny diskurz, obsiahnutý v konkrétnej spoločnosti, s vplyvom na jednotlivca.

Skôr, ako sa budeme snažiť nájsť odpovede na uvedené otázky, mali by sme v stručnosti charakterizovať Nietzscheho rozdelenie základných druhov nihilizmu a zároveň jeho chápanie tohto širokospektrálneho pojmu. Nietzsche odlišuje mnoho druhov nihilizmu, ktoré sa nevyskytujú jednoducho vedľa seba, ale sú zároveň rôznymi štádiami prechodu z dosiaľ zaužívaných interpretácií bytia k novej tragickej skúsenosti sveta, ktorú chce Nietzsche zvestovať (Fink, 2011, s. 179).

Nietzscheho členenie základných druhov nihilizmu

U Nietzscheho je porozumenie príčin nihilizmu jedinečné v presvedčení, že každá morálna hodnota po čase stráca náplň svojej podstaty a tým sa dehonestuje, nihilizuje. Takýmto spôsobom stratili podľa neho platnosť aj kresťanské hodnoty, na ktorých bola stavaná západoeurópska civilizácia. Tento druh nihilizmu pomenoval Nietzsche **skrytým nihilizmom**. Tu vychádza z morálnej hypotézy absolútneho cieľa – zo zavedenia absolútneho zmyslu. Morálny výklad nás odvracia od skutočného sveta a podnecuje v nás vnútornú závislosť od jediného a absolútneho zmyslu: a toto je podľa Nietzscheho pravým (hoci skrytým) základom nihilizmu. Platónsko-kresťanská metafyzika je hnacou silou nihilizmu – fatálne dôsledky viery v existenciu vyšších morálnych kvalít ako Boh: týmto

boli všetky skutočné hodnoty popreté. Bytie vo svete, t. j. bez posledného ukotvenia a cieľa, je z hľadiska morálky neprijateľné (Kouba, 1995, s. 143).

Problém „moderného európskeho nihilizmu“ nesúvisí priamo s nezmyselnosťou „prvého“ nihilizmu, ale súvisí s tým, ako sa tento morálny výklad teoreticky emancipoval a mocensky presadil. Človek akoby nemohol bez určitej formy zmyslu existovať. Takúto formu nihilizmu nazýva Nietzsche „otvorenou“. Pre nás je táto forma smerodajná, pretože riešime problém možnosti uzavretia, prekonania tohto otvoreného stavu nihilizmu. **Otvorený nihilizmus** je podľa Koubu len rozvinutým nihilizmom skrytého, t. j. morálneho výkladu sveta. Všetko je to len domyselná logika našich veľkých hodnôt a ideálov. Ani konfrontácia s ničotou, teda stratou viery v najvyššie hodnoty, nevrátila človeka k bytiu vo svete. Strata totálneho zmyslu rovná sa totálnej strate zmyslu (Kouba, 1995, s. 148).

Človek po smrti boha osirel. Božská pravda sa zmenila na božskú komédiu. Ilúziu konečného cieľa nahradila bezcieľna pustatina. Nihilizmus tu v tomto zmysle nie je oslobodzujúcim aktom a dosiahnutím autonómie človeka, ale záverečným negatívnym afektom morálky a taktiež prechodným štádiom. „Nihilizmus je tak dobou prechodu, kedy sa do seba zaplietajú koniec a počiatok, je smädnúcou dobou, kedy staré hviezdy blednú a nové ešte nie sú vidieť. Táto doba prechodu je naša doba“ (Fink, 2011, s. 180). Nihilizmus musíme prežiť na vlastnej koži. Musíme dospieť k inej alternatíve hodnotenia a posudzovania života a hlavne bez „totálneho zmyslu“. Práve táto novovzniknutá priepasť podnecuje ničotu.

Otvorený nihilizmus môžeme pochopiť aj ako **normálny stav – medzistupeň**, ktorý je vlastne „reakciou“ na skrytý nihilizmus. „Nihilizmus ako normálny stav. Nihilizmus: chýba cieľ; chýba odpoveď na otázku ‚prečo?‘, čo znamená nihilizmus? – že najvyššie hodnoty sa znehodnocujú. Táto forma nihilizmu má dvojznačnú podobu:

A) nihilizmus ako znamenie nárastu sily ducha – aktívny nihilizmus. Môže byť znakom sily. Sila ducha môže narásť až do takej miery, že doteraz stanovené ciele jej už nezodpovedajú, sú nepostačujúce. Maxima relatívnej sily dosahuje nihilizmus ako násilná sila ničenia: ako aktívny nihilizmus. Jeho protikladom by bol unavený nihilizmus, ktorý už nemá silu útočiť. Najslávnejšia forma tohto vyhasnutia je budhizmus ako predstaviteľ pasívneho nihilizmu;

B) pasívny nihilizmus ako úpadok a ubúdanie sily ducha. Sila ducha je oslabená a vyčerpaná, nie je schopná cieľa“ [preložila a zvýraznila K. Š.] (Nietzsche, 1968, s. 17 – 18).

Sekundárna literatúra k objasneniu Nietzscheho nihilizmu ponúka rôzne varianty tohto neustáleného termínu. Deleuze rozoznáva u Nietzscheho okrem už uvedených foriem nihilizmu ešte dva druhy nihilizmu: **negatívny** – analógia Nietzscheho skrytého nihilizmu a **reaktívny nihilizmus** ponímaný ako reakcia, analógia na otvorený nihilizmus, myslený ako normálny stav. „Reagujeme na nadzmyslový svet a nadradené hodnoty, popierame ich existenciu a upierame im všeobecnú platnosť.“ Neznevážujeme život v mene vyšších hodnôt, ale znevážujeme vyššie hodnoty ako také. Popretie tu neznamená hodnotu ničoty, ktorú život získal, ale ničotu vyšších hodnôt (Deleuze, 2004, s. 256).

Takisto sa môžeme v Nietzscheho textoch stretnúť aj s formou **extrémneho nihilizmu**, t. j. neexistuje žiadna pravda, neexistuje žiadny absolútny stav vecí, žiadna „vec o sebe“. Tento druh nihilizmu vidí hodnotu vecí práve v tom, že danej hodnote nezodpovedá žiadna realita, ale len symptóm sily na strane tých, ktorí ju kládli (Kouba, 1992, s. 632). Pri dokonalej forme nihilizmu si Nietzsche kladie otázku: Nakoľko je dokonalý nihilizmus nevyhnutným dôsledkom dovtedajších ideálov? Nedokonalý nihilizmus je zas analógiou s formou nihilizmu ponímanej ako normálny stav, v ktorom Nietzsche a jeho súčasníci žili. Bez prehodnotenia hodnôt by všetky pokusy, ako nihilizmu uniknúť, viedli k opaku a len by vyostrieli daný problém (Kouba, 1992, s. 633).

Z hľadiska témy je vhodné zmieniť sa aj o **nihilizme chápanom ako psychologický stav**. Ten sa bude musieť dostaviť, pokiaľ sme vo všetkom dani hľadali zmysel, ktorý v ňom nie je. Nihilizmus tu značí uvedomenie si dlhého plytvania silami, utrpenie z toho „márneho“, neistotu. Človek bol sám sebou dlho podvádzaný. Nihilizmus sa tu dostaví v prípade, ak sa človek oddával systematickosti a celostnosti. Viera spôsobovala závislosť v niečo nadradené. Človek zistí, že celkovým daniím nemá byť nič dosiahnuté, a že daniu nie je imanentná žiadna jednota, do ktorej by sa mohol jedinec ponoriť ako do elementu najvyššej hodnoty: Potom už ostáva len jediné – odsúdiť celý svet dania ako klam a vymyslieť svet, ktorý leží mimo neho ako pravý svet. Ako náhle však vyjde najavo, že tento

svet je zostavený len zo psychologických potrieb a že človek nemá k nemu žiadne právo, vzniká posledná forma nihilizmu. Čo sa vlastne stalo? Bol dosiahnutý pocit úplnej absencie hodnoty, keď človek pochopil, že celkový charakter bytia nemôže byť interpretovaný ani pojmom „účel“, ani pojmom „jednota“, ani pojmom „pravda“ (Nietzsche, 1968, s. 12 – 13).

Nietzscheho Zarathustra a jeho posolstvo

Po stručnom rozlíšení si základných foriem Nietzscheho nihilizmu sa prinavraciame naspäť k úvodu našej eseje a zadaným otázkam. Andrej Rajský, inšpirovaný Nietzschem a jeho výkladom nihilizmu, si kladie otázku: Prekonať nihilizmus? Skúmanie fenoménu nihilizmu je nevyhnutnou podmienkou pochopenia súčasnej problematiky bytia. Prečo je nihilizmus problémom? Prečo sa všeobecne predpokladá problém nihilizmu? Rajský ďalej uvažuje: Problém nihilizmu je síce problémom jeho prekonania ako prechodného stavu, týkajúceho sa pravdy bytia a zmyslu života, ale zároveň je aj výzvou na naliehavé a radikálne spytovanie sa na pôvod skúsenosti a skutočnosti. Svojou „znepokojivou prítomnosťou“ (Nietzsche) nihilizmus vyvoláva základnú filozofickú otázku zmyslu bytia a vnútorného odôvodnenia existencie, pričom za scestnú považuje pozornosť, aká sa venuje súcnu, ktoré je „spolupáchatelom“ anihilácie bytia (Heidegger). Prekonanie nihilizmu znamená nájsť taký postoj, ktorý neporuší jeho práva, no ani sa nestane jeho obeťou (Rajský, 2009, s. 31 – 32).

Nazdávame sa, že otvorený nihilizmus je podnetným stavom na kladenie otázok typu: Prečo sa Nietzsche pokúšal o prekonanie nihilizmu? Akým spôsobom by mohlo dôjsť k tomuto počinu?

Ak sa naozaj chceme dostať pod kožu Nietzscheho filozofie, jeho ponímania pojmu nihilizmus a možnosti jeho prekonania, musíme pochopiť jeho „tajomného Zarathustru“ (1), ktorého hrdo nazval jeho synom. Dielo *Tak vravel Zarathustra* je kľúčom a zároveň šifrou (2) jeho filozofického posolstva a životnej skúsenosti. Filozofia a život sú v jeho prípade jedno a to isté. „Medzi mojimi spismi má osobitné miesto Zarathustra. Ním som dal ľudstvu najväčší dar, aký kedy dostalo. Táto kniha, ktorej hlas bude znieť po tisícročia, je nielen najvyššou knihou, aká existuje, tá pravá kniha vzduchu výšav – celá skutočnosť človeka leží v úžasnej hĺbke pod ňou...“ (Nietzsche, 2004, s. 6). Nietzsche si plne uvedomoval, komu prepožičiava svoj prorocký hlas: My nezrozumiteľní, my bez domova, my pútnici a moreplavci. Práve toto sú pomenovania pre druhov, ktorých sa rozhodol Nietzsche v maske Zarathustru hľadať. Zarathustra rád vystupoval ako moreplavec, „nový Kolumbus“ (3), objaviteľ nových zemí. Ecce homo je výstižné zvolanie na človeka, ktorému sa prihovára Nietzsche vo svojej autobiografii a zároveň upozorňuje na veľkoleposť Zarathustrovho posolstva. Pasáž o „zrelých figách“, padajúcich zo stromov a rastúcich na „Blažených ostrovoch“, poukazuje na skutočnosť, ktorá je naplnená Zarathustrovým šťastím z objavenia svojho nadčloveka. „Figy padajú zo stromov, sú dobré a sladké; a ako padajú, puká im červená kožka. Som severák pre zrelé figy. Ako figy padajú vám do dlaní tieto ponaučenia, priatelia moji: nuž pite ich šťavu a jedzte ich sladkú dužinu! [...] Pozrite sa, aká hojnosť je okolo nás! A z blahobytu sa dobre vyzerá na ďaleké moria. Kedysi sa povedalo boh, keď sa hľadelo na ďaleké moria; no ja som vás učil povedať: nadčlovek“ (Nietzsche, 2002b, s. 60).

V *Ecce homo* Nietzsche glorifikuje osobnosť Zarathustru i s jeho poslaním a darom pre ľudstvo. S postavou Zarathustru sa prelínajú aj ďalšie Nietzscheho idey prislúchajúce jeho životnej filozofii: idea večného návratu, idea prehodnotenia všetkých hodnôt zavŕšená ideou nadčloveka. S týmito ideami je prepojená aj „vôľa k moci“ a stupne nihilizmu. Samotný Nietzsche vykladá svoje memoáre k tajomnému Zarathustrovi aj takto bizare: „Teraz rozpoviem históriu Zarathustru. Základná koncepcia diela, myšlienka večného návratu, toto najvyššie vyjadrenie prisviedčania, aké sa kedy dá dosiahnuť, siaha do augusta 1881: je hodená na list papiera s poznámkou: ‚6000 stôp mimo ľudí a času‘. Ten deň som išiel cez lesy pri jazere Silvaplana; zastal som pri jednom mohutnom pyramídovito sa týčiacom skalnom bloku neďaleko Surlei. A tam sa zrodila tá myšlienka. Ak idem od toho dňa niekoľko mesiacov nazad, nachádzam ako predzvesť náhlu a v hĺbke rozhodujúcu zmenu svojho vkusu, najmä v hudbe. Celý Zarathustra sa možno dá zaradiť do hudby... [...] Keď v Benátkach umrel Richard Wagner (4) – vychádza pre tehotenstvo osemnásť mesiacov. Toto číslo práve osemnásť

mesiacov by mohlo vyvolať myšlienku, aspoň medzi budhistami (5), že som v podstate slonia samička“ (Nietzsche, 2004, s. 67 – 68).

Nietzschemu, laicky povedané, ide v jeho filozofii len o to, aby dokázal svetu a hlavne sebe samému, že transformácia človeka v nadčloveka je uskutočniteľná, že prežiť nihilizmus na vlastnej koži človeka len posilní a posunie ďalej. Jeho presvedčenie, že moderný človek musí byť prekonaný, aby uvoľnil cestu nadčlovekovi, má svoje opodstatnenie v podobenstvách a činoch gréckych hrdinov a bohov. Sám si kladie otázku: „Ako by nám mohol pri takých výhladoch a mučivom hlade vo vedomí a svedomí stačiť súčasný človek?“ (Nietzsche, 2004, s. 69). Súčasný človek symbolizuje Zarathustrovho „posledného človeka“, moderného a chorľavého, čiže opak nadčloveka. Nadčlovek musí oplývať „veľkým zdravím“ (6), to je alfou a omegou komplexnej idey nadčlovečenstva. Nietzscheho oslobodenie sa od tiaže „severu“, odpútanie sa od severských cností a veľké zúčtovanie s minulosťou. Zarathustra je pre neho tým pravým hrdinom, ktorý predstupuje pred slnko a prehovára k nemu ako hviezda k hviezde. „Ty veľká hviezda! Aké by bolo tvoje šťastie, keby si nemala komu svietiť? [...] Rád by som darúval a rozdával, nech sa opäť potešia mudrci medzi ľuďmi svojou pochabosťou a bedári svojím bohatstvom. Preto musím zostúpiť do hlbín: ako to ty robíš večer, keď zachádzaš za more a ešte do podsvetia prinášaš svetlo, ty hviezda prebohatá! Musím ako ty zaniknúť: tak tomu hovoria ľudia, ku ktorým chcem ta dolu. [...] Požehnaj pohár, ktorý chce pretiecť, aby sa z neho zlatisto rinula voda a na všetky strany roznášala odlesk tvojej slasti! Pozri! Ten pohár sa teraz chce vyprázdniť a Zarathustra sa zasa chce stať človekom. Tak sa začal Zarathustrov zánik“ (Nietzsche, 2002b, s. 7).

V Zarathustrovom predhovore *O nadčloveku a poslednom človeku* je zašifrované kompletné posolstvo a cieľ Nietzscheho cesty – Zrodenie filozofie z ducha odpútania sa od ducha tiaže. My sa pýtame: Akým človekom sa chce stať Zarathustra, keď pohádza posledným človekom? V čom tkvie Zarathustrov zánik a čo má spoločné s uzavretím otvoreného nihilizmu? Ak posledný človek evokuje u Nietzscheho pasivitu a vôľu k ničote, tak na druhej strane sa Zarathustra musí stať antipódom tohto človeka. Deleuze sa k tomuto rozlíšeniu stavia nasledovne: V Nietzscheho terminológii si nemôžeme zamieňať „posledného človeka“ a „človeka, ktorý chce dobrovoľne zaniknúť“. Posledný človek je ten, ktorý pred vôľou k ničote dáva prednosť ničote vôle a pasívnemu vyhasnutiu. Zároveň je posledným produktom reaktívneho nihilizmu, ktorý predstavuje slabosť, vyčerpanosť, prílišnú ochabnutosť na to, aby niečo chcel. Ten druhý z nich je produkciou selekcie, ktorý, o čom niet pochyb, prechádza i cez „posledného človeka“, ale nezastavuje sa pri ňom. Zarathustra ospevuje človeka, ktorému je vlastné aktívne zničenie: tento človek chce byť prekonaný, vystupuje mimo ľudstva, je už na ceste k nadčloveku, prechádza cez most, stáva sa otcom a predchodcom nadľudstva (Deleuze, 2004, s. 302 – 303).

Odpoveď na prvú otázku je možné dať priamo v Zarathustrovej reči: „Na človeku je veľké to, že je mostom, a nie účelom: na človeku možno milovať to, že je prechodom a zánikom. Milujem tých, čo nevedia žiť, a ak, tak len keď zanikajú, lebo oni prenikajú. Milujem tých, čo niečím veľmi opovrhujú, alebo niečo veľmi zbožňujú, a sú to šípy túžby po druhom brehu. Milujem tých, čo nehľadajú najprv až za hviezdami, prečo by mali zaniknúť a obetovať sa, ale sa obetujú zemi, aby sa raz stala zemou nadčloveka“ (Nietzsche, 2002b, s. 10).

Prechod, zánik, prienik, istá obeta pre niečo vyššie – v tomto prípade je tým najvyšším nadčlovek. Pri týchto pojmoch je nutné objasniť si ich obsah podrobnejšie, lebo priamo úmerne súvisia s Nietzscheho „ideou večného návratu“, ktorá je večne v pohybe vďaka „vôli k moci“ ako princípu syntézy síl. V neposlednom rade je tu otázka uzavretia otvoreného nihilizmu, ktorý je schopný dovŕšiť a zároveň prekonať len človek, ktorý chce dobrovoľne zaniknúť, t. j. Zarathustra – hrdina, moreplavec a atlét v jednej osobe, postupne odpútavajúci sa a oslobodzujúci sa od „ducha tiaže“. Zarathustrov zánik, na ktorý sa pýtame v druhej nastolenej otázke, teda takisto súvisí s „ideou večného návratu“.

V nasledovných dvoch častiach textu najprv priblížime Nietzscheho pojem „vôľa k moci“, ktorý predstavuje jadro jeho hodnotovo-morálnej filozofie, a následne sa napojíme na „ideu večného návratu“ a uzavretie, respektíve prekonanie otvoreného nihilizmu.

Vôľa k moci ako princíp syntézy síl

Vychádzajúc z Nietzscheho centrálnej premisy, ktorá je utvorená na základe predstavy o delení ľudí do dvoch skupín, do vyššej a nižšej, rozanalyzujeme „vôľu k moci“ ako mieru merania síl a pokúsime sa aj o premostenie tejto idey s nihilizmom.

Najhlavnejším znakom panskej morálky (7) je „vôľa k moci“. Tento „multifunkčný fenomén“, ako sa neskôr dozvieme, je znakom komplexnej Nietzscheho filozofie. My sa pýtame: „Ako chápal Nietzsche svoj termín „vôľa k moci“? Vo svojom „posthumnom“ diele *Vôľa k moci* píše nasledovné: „Vítazný pojem sily, za pomoci ktorej vytvorili naši fyzici Boha a svet, potrebuje ešte doplniť: musí jej byť pridružená vnútorná vôľa, ktorú označujem ako ‚vôľu k moci‘, to znamená nenásytnú túžbu po prejavovaní, uplatňovaní moci ako tvorivého pudu a podobne. Fyzici sa vo svojej erudovanosti nezbavia ‚akcie na diaľku‘ vďaka svojim princípom; ani odpudivosti, alebo príťažlivosti. Nič na tom: musíme brať do úvahy všetky pohyby, javy, zákony ako symptómy vnútorného procesu a užívať popri tom analógiu s človekom. V prípade zvierat sa všetky pudy dajú odvodiť od ‚vôle k moci‘, podobne ako všetky funkcie organického života pochádzajú z tohto jedného zdroja“ (Nietzsche, 1968, s. 332 – 333).

„Vôľa k moci“ je akýsi konglomerát síl, ktoré sa pretavujú do bytia ako takého – do organického bytia. Vôľa k moci je prirodzenou formou života. Deleuze uvažuje o tomto fenoméne ako o syntéze síl. „V tejto syntéze, ktorá sa vzťahuje k času, sily opätovne prechádzajú diferenciami a reprodukuje sa rôznosť. Táto syntéza je syntézou síl, ich diferenciacia je ich reprodukcia... ich princípom je vôľa k moci“ (Deleuze, 2004, s. 89).

Z uvedeného vyplýva, že „vôľa k moci“ priamo úmerne súvisí so silou. „Dalo by sa povedať, že ‚vôľa k moci‘ pomenúva spôsob, ako Nietzsche v celom diele operuje s pojmami sily a slabosti a ako ich využíva k významovým zvratom“ (Kouba, 1995, s. 241). Všetko ľudské konanie – bytie, celá príroda – kultúra, usiluje o moc prostredníctvom sily (8). Každý živý organizmus disponuje „inou“ silou. Nietzsche sa snažil prostredníctvom tohto pojmu pochopiť zmysel bytia. Jeho duálne rozlišovanie „vyšší“ – „nižší“, „dobré“ – „zlé“, „aktívne“ – „reaktívne“ a pod. súvisí s meraním sily a s radikálnym rozlišovaním aj nerovnosťou medzi tým, čo je nadržané – „nad“ (9) a čo je podradené – „pod“. Tu môžeme hovoriť o vertikálnom inegalitarizme. „Nerovnosť“ – rozdielnosť je prirodzená záležitosť, ktorej narúšanie (buď cielené, alebo nevedomé) spôsobuje neprirodzenosť, protiprirodosť, nihilizmus. (10)

V Nietzscheho prípade jemu vlastné presvedčenie o nerovnosti ľudí (všetkého živého) predchádza jeho kritike morálky a hodnôt. Od tejto pevnej základne sa odvíja aj jeho názor o nevyhnutnosti otroctva ako podmienky k rozkvetu „vyššej“ kultúry. Podstatou každej „vyššej“ kultúry bolo a je otroctvo, čiže potreba tých nižších – obyčajných. Hierarchia (11) je tu nutná. „Každé povýšenie typu ‚človek‘ bolo dosiaľ dielom aristokratickej spoločnosti a bude tomu tak vždy znova: tak ako spoločnosť, ktorá verí v rebríček hodnôt a hodnotových odlišností medzi človekom a človekom a má v nejakom zmysle potrebu otroctva“ (Nietzsche, 1996, s. 167).

Hierarchia rovná sa meranie síl. (12) Miera merania síl a ich hodnotový stupeň je závislý od aktuálneho vôľového naladenia. Aj otvorený nihilizmus, chápaný ako normálny stav, je meraný podľa tohto metra. Na jednej strane sa nihilizmus prejavuje ako znamenie nárastu sily ducha: ako aktívny nihilizmus – prekypujúci nesmiernou silou. Na druhej strane je tu unavený, vyčerpaný nihilizmus, ktorý už nemá silu útočiť (pozri s. 2, dvojakú podobu „nihilizmu mysleného ako normálny stav“).

Otrocký typ nie je prvoplánovo myslený ako unavený – oslabený, ktorý nemá dost síl zaútočiť. Tento typus má porovnateľnú silovú dispozíciu ako panský typ, ale rozdiel je tu v používaní danej sily. Môžeme ju pomenovať ako „totalitná sila“. Na rozdiel od „sily aktívnej“, ktorá disponuje vitalitou a tvorivosťou, táto sila je antivitálna, antitvorivá. „Totalitná sila“ však prekypuje špecifickou vôľou, vôľou k moci jej vlastnými ľstivými prostriedkami. Nietzsche pomenúva tieto typy ako hanebné a ľstivé, lebo pohltili aktívnu, tvoriacu silu a reaktívnym spôsobom sa dokázali vyšvihnúť „nahor“.

V našom prípade je dôležité položiť si túto otázku: „Prečo ‚totalitné sily‘ triumfujú?“ Podľa uvedeného triumf „slabých“ patrí k samotnej podstate skutočnosti. Ak je táto interpretácia „pravdivá“, tak aj nihilizmus patrí k podstate skutočnosti. Samotný Nietzsche na túto otázku odpovedá takto: „Prečo slabí víťazia. Celkom: chorí a slabí majú viac ducha, sú premenlivejší, mnohotvárnejší, zábavnejší – zlomyseľnejší“ (Nietzsche, 1993, s. 73). Ďalší jeho názor znie: „Človek

ako druh nenapreduje. Vyššie typy sa síce dosahujú, ale neudržia sa. Úroveň druhu sa nezdvíha. [...] Najbohatšie a najviac zložitejšie formy – lebo výraz „vyšší typ“ pomenúva práve toto a nič viac – ľahko zanikajú: jedine najnižší si udržujú stav“ (Nietzsche, 1968, s. 363).

Víťazstvo „slabých“ spočíva aj v ich väčšine. Dav je ich zbraň. Individualizmus je príznačný pre „silného“ jedinca. Individuum kontra dav – to je večný súboj síl. Keďže Nietzsche je kritik súčasného stavu a trňom v oku je mu najmä „moderný človek“, ktorý je značne ovplyvnený víťazstvom otrockej morálky, tak zákonite hľadá nový smer na vyzdvihnutie typu „človek“. Jeho pohľad na budúceho Európana nie je ďaleko od momentálnej skutočnosti. „*Najinteligentnejšie otrocké zviera, veľmi pracovitý, v podstate veľmi skromný, až k výstrednostiam zvedavý, mnohotvárny, zjemnený, so slabou vôľou – kozmopolitický chaos afektov a inteligencie*“ (Nietzsche, 1993, s. 80).

Nietzsche hľadá nových barbarov budúcnosti. Predpokladá, že sa „*objavia a skonsolidujú po nesmiernych sociálnych krízach, budú to živly, schopné najväčšej tvrdosti voči sebe, ktoré budú môcť zaručiť najväčšiu vôľu*“ (Nietzsche, 1993, s. 81).

Predtým, ako sa takéto niečo uskutoční, musí „človek dneška“ zahynúť – byť prekonaný. Musí prekonať nihilizmus na vlastnej koži. (13) Prekonať nihilizmus, oslobodiť myslenie od zlého svedomia a resentimentu u Nietzscheho znamená: „*Týchto pánov dneška mi prekonajte, [...] týchto malých ľudí: tí sú pre nadčloveka najväčšie nebezpečenstvo. [...] Stále viac a čoraz lepší vášho druhu nech hynú, – lebo to máte mať v živote stále horšie a tvrdšie*“ (Nietzsche, 2002b, s. 206).

Najdôležitejšiu úlohu v Nietzscheho filozofii hrá človek – človek, ktorý má byť „oslobodený“ od všetkých tiaží, ktoré ho dosiaľ ťažili. To znamená odpútanie sa od všetkých modiel – fikcií, od toho, čo život popiera a znevažuje. Život ako celok sa nesmie stať nereálnym a zdanlivým, čiže nihilistickým, ale človek sa musí naučiť „mať rád seba“ (14), lebo inej cesty niet. Pre Nietzscheho je možný len život na zemi a nikde inde. Jeho človek má byť nanovo zrehabilitovaný. Už sme uviedli, že väčšinový dav pohlcuje individuá, čiže „pána premohol otrok“ – aktívne sily sa odchýlili od svojej individuálnej podstaty a zdegenerovali sa reaktívnym davom. Táto reakcia predpokladá, že čistá kvalita aktívnej sily je iba dočasný stav, ktorý má tendenciu narásť do jemu vlastných individuálnych síl. Aktivita sa dostáva do svojho maxima síl a triumfuje vo vertikálnom meradle rozloženia moci. Tento stav je však len dočasným triumfom, lebo sily neustále, opätovne, prechádzajú diferenciami a reprodukuje sa rôznosť. Ich princípom je vôľa k moci, ktorá má tendenciu narásť až do nesmiernych rozmerov síl, kde dochádza k deštruktívnemu procesu a rozkladu síl. Sily narážajú na odpor a po čase oslabia, podľahnú reaktivite. Už nevládu útočiť – totalizujú sa. „*Čo človek chce, o čo sa usiluje každý dielik žijúceho organizmu, to je rast moci. Úsilie o ňu je sprevádzané potešením a zároveň aj obavami; z vôle k moci pátra človek po odpore, má potrebu niečoho, čo sa vzpiera... Obava ako prekážka jeho vôle k moci je teda bežnou skutočnosťou, normálnou kvalitou každého diania; človek sa jej nevyhýba, práve naopak, potrebuje ju: každé víťazstvo, každý pocit potešenia, každý proces diania predpokladá premožený odpor*“ (Nietzsche, 1968, s. 373).

Človek a svet je vôľa k moci a takisto aj jej opak. Ľudská podstata nie je schopná udržať sa na „vrchole svojich síl“, nadčlovek je len chvíľková záležitosť – maximum kumulácie aktívnych síl. Ak na jednej strane Nietzsche hovorí, že *človek dneška – posledný človek* má byť prekonaný, t. j. zrod nadčloveka znamená zánik týchto ľudí, tak na druhej strane vie, že každý aktívny druh prekypujúci silou a krásou sa za určitý čas nakazí davovou psychózou. Tak ako píše o existencii a radikálnom rozlíšení panskej a otrockej morálky, tak zároveň konštatuje: „*Vo všetkých vyšších a zmiešaných kultúrach sa vyskytujú i pokusy o sprostredkovanie medzi obidvoma morálkami, ešte častejšie ich prelínanie a vzájomné neporozumenie, ba občas ich trvalé susedstvo – dokonca v tom istom človeku, vo vnútri jednej duše*“ (Nietzsche, 1996, s. 169 – 170). Preto sa niekedy môže zdať Nietzscheho „idea nadčloveka“ nám, obyčajným smrteľníkom, len nedosiahnuteľnou métou. Človek ako tvor „ľudský, príliš ľudský“ je však večný bojovník zápasiaci na silovom poli. Každý živý organizmus zažíva svoj vzrast a úpadok, silu a slabosť, svetlo a tmu, oheň a dym.

Vôľa k moci ako hnací princíp idey večného návratu a prekonanie – uzavretie otvoreného nihilizmu

V tejto časti textu by sme chceli objasniť „vôľu k moci“ ako hnací princíp „idey večného návratu“. Pokúsime sa ozrejmiť aj to, aký vzťah má táto Nietzscheho časová perspektíva k nihilizmu a ako súvisí s prekonaním, respektíve s uzavretím otvoreného nihilizmu.

Nietzsche po hodnotovo-morálnom rozklade – „smrti Boha“ (15) – hľadal novú perspektívu (16) bytia vo svete. Uvedomoval si prítomnosť vzdialenej minulosti a jeho tvorba bola písaná pre človeka budúcnosti. História a samotný život si predstavoval ako neustále sa opakujúce cykly (17). Touto novou perspektívou by mala byť jeho „idea večného návratu“. Táto idea má ontologický charakter. Pomocou nej sa snaží vysvetliť chod sveta prostredníctvom jemu vlastných princípov. *„Keby mal svet cieľ, tak už by bol dosiahnutý. Keby existoval nejaký neidentifikovaný konečný stav sveta, tak by už bol dosiahnutý. Ak by bol svet vôbec schopný akéhokoľvek zotrvania, strnulosti, akéhokoľvek ‚bytia‘ v tomto zmysle, mal by v celom svojom slede vznikania a zanikania len na okamžik túto podobu bytia. Bol by koniec všetkého bytia, diania, myslenia, všetkého ‚ducha‘“* (Nietzsche, 1968, s. 546).

Ak neexistuje konečný stav sveta, ak vznikanie nemá jasný cieľ, tak je potrebné hľadať ho niekde inde. Ak bol človek pred „smrťou Boha“ závislý od vyššej entity, teraz je, zdá sa, ponechaný náhode. Nietzscheovsko-Herakleitovsky vyjadrené: žijeme vo svete hodených kociek (18). Idea večného návratu je týmto hodom, hrou síl – vznikania a zanikania. Nietzsche sa s Herakleitom a Platónom/platonizmom stotožňuje v tom, že všetko plynie – všetko sa vracia. *„... A čož, jest něco opakem žití, jako jest spánek opakem bdění? Ovšemže. Co? Býti mrtev. Tedy patrně tyto stavy vznikají ze sebe navzájem, jestliže jsou opačné, a protože jsou dva, je mezi nimi dvojí vznikání. [...] Pravím tedy, že na jedné straně je spánek, na druhé bdění, a ze spánku že vzniká bdění a z bdění spánek, a vznikání těch stavů že jest na jedné straně usínání, na druhé probouzení se“* (Platón, 2000, s. 31 – 32). Život prechádza v smrť a smrť zasa v život. Jeden protiklad vzniká z druhého. Platón je tu pravdepodobne ovplyvnený Herakleitovým učením (19) o totožnosti protikladov a takisto vychádza aj zo starého náboženského učenia (orfizmu), že duše, ktoré po smrti človeka žijú v Háde, zasa sa sem vracajú a opäť vznikajú z tých, ktorí zomreli (Špaňár, 2007, s. 87).

Poludnie a večnosť (20), takto sa mal volať prvý a štvrtý diel štvorzväzkovej knihy *Tak hovoril Zarathustra*. (21) Myšlienka „večného návratu“, ktorú sme už spomenuli v prípade zrodu persóny „tajomného Zarathustru“, nie je pre Nietzscheho len takou obyčajnou chimérou, ale hrá v jeho filozofickej interpretácii výkladu bytia „prvé husle“. Víziu pri jazere sa Nietzsche pokúsil viackrát zobraziť vo svojich básňach. *„Tu sedel som a čakal – nič však neprišlo, čakal som bez svetla, čakal som mimo dobro a zlo, tešil sa z tieňa, z jazera, z poludnia, bol som len hrou, len časom bez cieľa. Tu náhle, milá, z jedného sú dve – a Zarathustra prešiel okolo mňa“* (22) (Nietzsche, 2001, s. 246). Alebo: *„Štít nutnosti! (23) Najvyššie súhvezdie bytia! (24) – čo ho nedosiahne žiadne pranie, čo ho nepoškrvni nijaké Nie, ty večné Áno bytia, ja naveky som tvoje Áno: lebo ťa milujem, ó, večnosť!“* (Nietzsche, 2004, s. 129). (25)

Keďže Nietzscheho filozofia a primárne „idea večného návratu“ pozostáva z množstva symbolov, metafor, nejasných odkazov, tak nám nezostáva nič iné, iba rozanalyzovať možné použiteľné výpovede a zložiť nejaký ucelenejší kontext zodpovedajúci zadanému cieľu. Začneme tým, že si ideu večného návratu budeme zobrazovať ako kruh. Samotný kruh má v tomto prípade viacero symbolov – kruh ako koleso: *„Všetko ide a vracia sa; večne sa krúti koleso bytia. Všetko umiera, a opäť rozkvitne, večne beží rok bytia“* (Nietzsche, 2002b, s. 156); kruh ako prsteň: *„Ó ako by som nemal túžiť po večnosti a po svadobnom prsteni prsteňov, po prsteni návratu?“* (Nietzsche, 2002b, s. 165); kruh (26) spája Nietzsche aj s večnosťou, presnejšie s večnosťou bytia, s ideou večného návratu toho, čo sme v živote už zažili a opätovne si tieto prežitie zážitky pripomínáme a prežívame v „prítomnom“ čase nášho života. *„Každú chvíľu sa začína bytie; okolo každého ‚tu‘ sa kotúľa guľa ‚tam‘. Všade je stred. Krivolaký je chodník večnosti“* (Nietzsche, 2002b, s. 156).

Pri tomto bode je dôležité podrobnejšie objasniť Nietzscheho prameň inšpirácie viažuci sa ku „kolesu večného bytia“. Asi najviac je s Pytagorom a s jeho učením je prepojený, Nietzschemu

najbližší efezský filozof, Herakleitos. V Herakleitovej filozofii sa vyskytujú tri základné problémy, ktoré tak ovplyvnili Nietzscheho koncepciu idey večného návratu a celkovú podobu bytia.

1. Problém ohňa ako prazákladu všetkých vecí i ako metodologický predpoklad gnozeologického chápania bytia. To znamená, že svet podľa Herakleita nikto nestvoril, ale bol, je i bude večne žijúcim ohňom, uhasínajúcim podľa miery i rozhorievajúcim sa podľa miery. Oheň sa tu chápe ako jednota vo význame kozmologického princípu, ale zároveň, ako vyplýva z Herakleitových zlomkov, je čímisi, čo heterogénne spočíva vo veciach, čosi v nich imanentné, čosi, čo je samo osebe vždy totožné, hoci sa neustále premieňa na všetko. Oheň je tu substrátom možností – stále nadobúda rozličné nové formy (27). Koncepcia ohňa ako prazákladu má obsahovú a existenciálnu dynamiku v jednej, a podľa Herakleita v jedinej, materiálnej prasusubstancii všetkého súcna. Takto sa u Herakleita upevňuje absolútny ontologický i dynamický monizmus, ktorý vylučuje akúkoľvek odlišnosť medzi hmotou a duchom v súcne, čo nemá nikdy absolútny začiatok ani absolútny koniec, ale je len večne sa uskutočňujúcou zmenou (28).
2. Problém stávania sa, vznikania ako základu i zákona každej existencie, dialektika premenlivosti. Koncepcia ohňa (29) ako neustále sa meniaceho substrátu súcna vedie Herakleita k teórii všeobecnej premenlivosti a všeobecného vznikania. Existencia vesmíru je podľa neho akoby nekonečným prameňom, ktorý stále je a zároveň sa ustavične mení na základe svojej praexistujúcej substancie, čiže ohňa. A tak kde je oheň, tam je i jeho protiklad – chlad – a kde sú protiklady, tam je spor medzi nimi, a kde je spor, tam je i nejaký pohyb. Preto podľa Herakleita prameňom i príčinou všetkých zmien vo vesmíre je princíp boja protikladov (30). Proces stávania sa u Herakleita sa uskutočňuje dvojakou cestou: od ohňa dolu, k ochladzovaniu sa a k bytiu, a zdola nahor, z chladu k vzplanutiu bytia, pričom sa začína takmer zároveň tá istá cesta. Je to všeobecný poriadok harmónie, vytvorenej od nej neodlučnou disharmóniou a jej popretím, čo vytvára novú harmóniu. (31) Herakleitos tu racionalisticky pretvára staré kozmologické koncepcie večného návratu vesmíru do pôvodného stavu a vytvára novú dialektickú metódu i interpretácie sveta, prírody a života.
3. Problém poriadku vo svete, ktorý súvisí s pôsobením logu. Logos je poriadok vo svete a jeho večné cyklické obrodzovanie sa podlieha logu, čiže rozumu. Aj logos stotožňoval Herakleitos s ohňom ako princípom, ktorý všetko podriaďuje nevyhnutnosti stávania sa. Logos však u neho znamená akoby druhotnosť prazákladu ohňa a ak oheň je mierou ontologického jestvovania všetkých vecí, logos je mierou intelektuálneho nazerania a poznania všetkých vecí človekom (Legowicz, 1972, s. 71 – 72).

V nasledovnom kroku trochu zaimprovizujeme, rozdelíme si kruh na dve časti (32), na ľavú a pravú. Ľavá časť kruhu bude pre nás zobrazovať takzvaný Nietzscheho tieň. Jar a leto jeho života, ktoré sa na základe jeho textov niesli v podobe najdlhšieho tieňa. Tieň symbolizuje dopoludnie jeho života. Tieň ako nekonečná polnočná, priepastná samota. Pravá časť kruhu symbolizuje znovuzrodenie, transformáciu nového človeka, nietzscheovského druha – slobodného ducha, ktorý už prekonal všetky stupne nihilizmu v kruhu večnosti a statočne hrá svoj osud, osud večného dieťaťa, ktoré sa vie smiať a s ľahkosťou tancovať v mori času.

Nietzscheho Zarathustra (33) čaká na svoj veľký deň. Pripravuje sa na: „*Dielo dňa! Dielo môjho dňa! Kto má byť pánom zeme*“ (Nietzsche, 2002b, s. 231)? Jeho dielo dňa spočíva v prechode z ľavej časti kruhu života do pravej. Prechod z tieňa na svetlo, z polnočnej samoty k poludňajšiemu znovuzrodeniu. To, čo v noci stratil (34), hľadá cez deň. Už sa konečne cíti ako „*hviezda, pripravená a zrelá na svoje poludnie, rozpálená, prevrtnaná, blažená ničiacimi slnečnými šípami: slnko samo a jeho neúprosná vôľa, pripravená ničieť vo chvíli víťazstva!*“ (Nietzsche, 2002b, s. 154).

Z chaosu vo svojej duši a z najosamelejšej samoty vytvoril Nietzsche nielen svojho syna Zarathustru, ale aj obraz nadčloveka ako tancujúcej hviezdy. Vysnil si nadčloveka, aby dal človeku do budúcnosti perspektívu, aby úbohosť jeho existencie ospravedlnil tým, že je prechodom a zánikom, aby zmobilizoval všetky jeho tvoriace sily k aktívnemu cieľu, k aktívnemu nihilizmu. Nietzsche prepojil tvorenie s myšlienkou večného návratu.

Neodmysliteľným prvkom idey večného návratu je veľké poludnie, ktoré pretína náš kruh na dve časti. Veľké poludnie zobrazuje hodinu dvanásť, čas na zrod nových druhov (35) – detí. „Veľké poludnie je to, keď človek stojí uprostred svojej cesty medzi zvieratom a nadčlovekom, keď slávi svoju cestu k večeru ako svoju najväčšiu nádej: lebo to je cesta k novému ránu. Potom ten, čo zaniká, sám sa bude žehnať, že prechádza na druhú stranu; a slnko jeho poznania bude mu stáť na poludní. ‚Mŕtvi sú všetci bohovia: teraz chceme, aby žil nadčlovek‘ – to nech je raz na veľké poludnie naša posledná vôľa“ (Nietzsche, 2002b, s. 55).

Vo večnom návrate rieši Nietzsche problém samotného plynutia času. Karl Jaspers rozlišuje cyklický a lineárny čas. Zatiaľ čo lineárny čas prináša pre všetko časové definitívny koniec, tak v cyklickom čase sa deje čosi, čo sa bude opakovať nekonečne často. „Na otázku prečo smrť? Dal pytagorovec a lekár Alkmaión odpoveď: ‚Ľudia hynú preto, lebo nemajú dosť sily (36), aby ku koncu pripojili začiatok.‘ Kto by to dokázal, bol by nesmrteľný. Čo to znamená? Kruh času ako opakovanie je nesmrteľnosťou toho, čo sa v tomto kruhu deje. Nedeje sa to však samo od seba, ale vďaka istej sile, o ktorej hovoril Alkmaión. Tak to myslel Nietzsche: Viera vo večné opakovanie je najsilnejším aktom pritakania životu. V každom okamihu spája koniec so začiatkom. Žije v kruhu večného opakovania. Čas medzi koncom v smrti a začiatkom v novom narodení môže byť nesmierny, je však predsa ako nič, ak je život žitý znovu, nekonečne často a v tomto zmysle nesmrteľne (37). Čiastkové procesy opakovania vo svete, napríklad denné a ročné obdobia, sú obrazmi tohto totálneho, večného opakovania. Čas je absolútny. Všetko je časové, no ako časové je to opakovaním večné“ (Jaspers, 2003, s. 134).

To, čo vzniká, musí počas nepretržite plynúceho času súbežne aj zaniknúť. Zánik implikuje vznikanie a naopak. Z uvedeného odvodzujeme, že večné plynutie, vznikanie a zánikanie, je určitou syntézou času, syntézou vznikania a bytia zároveň, produkciou síl, afirmácie a negácie zároveň. Podľa Deleuza je „večný návrat“ prejav určitého princípu, ktorý je príčinou rôznosti a jej reprodukcie, diferencie a jej opakovania sa (Deleuze, 2004, s. 88). Tento princíp Nietzsche prezentuje ako jeden z najväčších objavov svojej filozofie. Je to princíp pomenovaný „vôľa k moci“.

„Vôľa k moci“ sa podľa nás javí ako všadeprítomná najdôležitejšia idea celého Nietzscheho systému. Tento princíp pre syntézu síl je zároveň aj hnacím princípom pre „ideu večného návratu“. Večný návrat je syntéza, ktorej princípom je vôľa k moci. Pre nás bude v nasledovných krokoch dôležité reťazové prepojenie medzi „vôľou k moci“, „ideou večného návratu“ a nihilizmom. Tu je dôležité pochopiť „ideu večného návratu“ ako „výber“ toho, čo chceme, aby sa zopakovalo. Z tohto usudzujeme, že „večný návrat“ nie je návrat „toho istého“ (38), toho všetkého, čo sa udialo v jednej epizóde života jedinca. Výber sily, dôraz na samotné prežívanie bytia, afirmácia výberu a vôľa prekonať znechutenie zo života, t. j. prekonať nihilizmus na vlastnej koži, má súvis s ideou večného návratu. Prekonávanie nihilizmu v tomto zmysle znamená potešenie z tvorenia. Vytváranie si nových osobných hodnôt – vôľa neustáleho prekonávania samého seba (39), čiže mať vôľu byť pánom. „Avšak reaktívne sily, ktoré svojím spôsobom dospejú až ku krajným možnostiam a ktoré nachádzajú v nihilistickej vôli mocnú hybnú silu, sa tejto prvej selekcii – výberu vzpierajú. Neodpadajú od večného návratu, ale vstupujú do neho a zdá sa, že sa navracajú spolu s ním“ (Deleuze, 2004, s. 122).

Takýto priebeh je pre Nietzscheho neprijateľný, lebo v tomto prípade by sa javil nihilizmus ako neúplný – otvorený. Vôľa k ničote potrebuje k svojmu triumfu reaktívne sily. Jej úlohou je negácia aktívnych síl, sebaopretie aktivity, aby nastala reakcia smerujúca proti aktivite. Tento stav zosobňuje triumf a zachovanie reaktívnych síl. V tomto stave otvorený nihilizmus nemožno vyčerpáť, uzavrieť či prekonať. Preto pozostáva len v stave neúplnom, uchováva sa a naďalej degeneruje. Jedine „idea večného návratu“ založená na podmienke „výberu“ učiní z neúplného, otvoreného nihilizmu nihilizmus úplný. Vôľa k moci ako hnací princíp „idey večného návratu“ potvrdzuje nevyhnutnosť nihilizmu tým, že ho zničí (slabí zahynú). Nihilizmus je tu nevyhnutnou podmienkou, lebo bez nej by „staré“ nemohlo zaniknúť a vytvoriť sa „nové“. *Musím ako ty zaniknúť* (40), prehovára Zarathustra k svojej hviezde, ako človek, ktorý chce dobrovoľne zaniknúť v úvode Nietzscheho diela *Tak hovoril Zarathustra*. Dôležité je pripomenúť si, že tento proces zániku – sebazničenie (41) – nesmie byť nasmerovaný proti sebe, lebo by nastala nežiaduca reakcia, aktivita by sa úplne oslabil a nihilizmus by zostal v neúplnom, otvorenom stave. Pri tomto vôľovom akte (lebo aj vôľa k ničote je stále vôľou)

sú reaktívne sily sebaopreté, dovedené k ničote. Tu sebazničenie znamená aktívny útok. Aktívna negácia, to je umenie sily dosiahnuť svoje maximum ako násilná sila ničenia, ako aktívny nihilizmus.

S „ideou večného návratu“, založenou na „výbere“, súvisí aj Nietzscheho takzvaný „Dionýzovský komplex“. Dionýzovské mystériá predstavujú v očiach Nietzscheho oslavu večného navrátenia, večného opojenia, večného kolobehu zrodenia a umierania; dichotómiu života a smrti. Nietzsche vykladá vo svojom diele *Ecce homo* fenomén Dionýza nasledovne: „*Psychologický problém Zarathustrovho typu spočíva v tom, ako môže byť niekto, čo v neslýchanej miere vraví Nie a Nie aj koná všade tam, kde sa dosiaľ hovorilo Áno, ako ten môže byť opakom zapierajúceho ducha (42); ako môže byť duch nesúci najťažšie bremeno osudu napriek tomu najľahším a súčasne pravým opakom toho – Zarathustra je tanečník – ako ten, čo má o skutočnosti najtvrdšiu a najstrašnejšiu predstavu, čo premyslel aj ‚najpriepastnejšiu myšlienku‘ (43), predsa v tom nenachádza nijakú námietku proti existencii, ani proti jej večnému návratu – ba vidí temer ďalší dôvod, aby sám bol večným Áno k všetkým veciam, ‚obrovské bezhraničné povedať Áno a Amen‘ [...] Do všetkých priepastí vnášam svoje žehnajúce Áno“ (44) (Nietzsche, 2004, s. 74).*

Záver

„Idea večného návratu“, založená na podmienke „výberu“ (45), spoločne s vôľou k moci ako hnacím princípom sú najpriateľnejšou kombináciou na prekonanie neúplného – otvoreného nihilizmu (to platí aj pri „idei prehodnotení hodnôt“). Večný návrat je neustálou produkciou aktívneho vznikania. Pomocou neho sa negácia ako kvalita „vôle k moci“ transformuje na „áno“ životu, stáva sa potvrdením negácie samotnej, potvrdzuje samú seba. Otvorený nihilizmus sa uzatvára vtedy, keď Zarathustra, ktorý zosobňuje človeka, ktorý chce dobrovoľne zaniknúť, prechádza bez zastavenia aj cez „posledného človeka“ a pokračuje vo svojej tvorivej ceste k nadčloveku. „*Idem za svojím cieľom, držím svoj krok, váhavých a ťarbavých preskočím. Nech je teda môj krok ich koncom“ (Nietzsche, 2002b, s. 16).* V druhu človeka, ktorý chce dobrovoľne zaniknúť a ktorý chce byť prekonaný, negácia zničila všetko to, čo ju ťažilo, premohla samú seba a dovŕšila afirmatívnu kvalitu, ktorá je kvalitou nadčloveka. Zarathustra je kladom, ruší predchádzajúcu negáciu. Napriek všetkému je hymnusom na život, oslavuje veľké poludnie, okamih zastavenia času, kedy aj večný kolobeh je radostne prijateľný, a je hymnusom na hĺbku života. A pretože človek bol tým, čo drvilo a hnusilo sa, pritakaním berie na seba podobu nadčloveka.

„... *Všetky velké věci hubia samých seba, zanikajú aktom sebazničenia: tak to chce zákon života, zákon nutného ‚seba-prekonávania‘ obsiahnutý v podstate života...“ (Nietzsche, 2002a, s. 133).*

Pôsobenie Nietzscheho filozofie prechádzalo v uplynulej storočnici zaujímavými premenami a množstvom interpretácií. Nietzsche, vnímaný hlavne ako predstaviteľ filozofie voluntarizmu a života, čakal dlhú dobu v tieni akademickej obce, kým sa jeho nečasové myšlienky prederú na svetlo sveta. Najmä v tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia súbežne dochádza okrem pokusov o ideologické zneužitie jeho diela aj k značnému prehĺbeniu jeho výkladu. Najmä vďaka nemeckým filozofom Karlovi Jaspersovi a Martinovi Heideggerovi sa Nietzsche zaradil na čelo filozofického panteónu vývoja západoeurópskej metafyziky. Tu nemožno obísť ďalších nemeckých predstaviteľov, či už z radu literátov, sociológov a podobne, ktorých inšpiroval svojou originálnou tvorbou: Oswald Spengler, Ernst Junger, Thomas Mann, Hermann Hesse či Hermann Broch. Kľúčovú úlohu v rámci filozoficko-politickej kritiky moderny vyvolalo v prvej polovici 20. storočia až posthumne vydané dielo *Vôľa k moci*. Práve táto kniha, ktorej prvá časť nesie výstižný názov *Európsky nihilizmus* s podtitulmi *Nihilizmus a História Európskeho nihilizmu*, v medzivojnovom období ideologicky ovplyvnila nemeckých konzervatívnych revolucionárov. V tridsiatych rokoch dvadsiateho storočia bolo hlavne zo strany intelektuálov napísaných aj veľa kritik na adresu politickej pravice v Nemecku, ktorá bola podľa nich ovplyvnená diskutabilnými názormi tohto mysliteľa. Nazdávali sa, že Nietzscheho vplyv bol najviac viditeľný v jeho kritike moderny, ktorú nazýva nihilistickou, a v tvrdení, že jediné prekonanie tohto nihilizmu je možné návratom k mýtu. Očividnú Nietzscheho stopu rozpoznávame vo fundamentálnom diele O. Spenglera *Zánik Západu*. Spengler spozoroval, že Nietzscheho vyhlásenie o „príchode a vzostupe nihilizmu“ je správne, lebo každá veľká kultúra vie rozpoznať túto nevyhnutnosť postihujúcu každý živý organizmus.

Po druhej svetovej vojne Nietzscheho filozofické dielo prekročilo hranice „domoviny“ a začalo sa šíriť najmä po západoeurópskych krajinách. Poslúžilo ako inšpiratívny zdroj nielen pre filozofické prúdy, akými bol napr. existencializmus a neskôr postmoderna, ale zasiahlo a zasahuje aj umelcov, ktorí sa prikláňajú k nietzscheovskému tvrdeniu, že umenie a tvorenie je jediným možným prostriedkom na prekonanie nihilizmu vo svete, kde Boh zomrel. Nietzsche v postave Zarathustru podáva obraz nevedomelej krízy človeka bez Boha: „*Hovoríš, že si slobodný? Oslobodený od čoho?*“ Tu Zarathustra varuje, že byť sám so svojou slobodou bude strašné, bez nejakého zákona nad sebou, v pustom priestore – byť sám sebe sudcom. Na túto nihilistickú skúsenosť, život žijúci bez Boha, výstižne zareagoval Sartre: „*Sme odsúdení k tomu, aby sme boli slobodní. Skutočne všetko je dovolené, ak Boh nejestvuje, a preto je človek opustený, keďže nenachádza ani v sebe, ani mimo seba možnosť opory*“ (Sartre, 1997, s. 27 – 28). Na rozdiel od filozofickej tradície Sartre vymieňa vzťah medzi existenciou a esenciou: „*Existencia predchádza podstatu*“ (Sartre, 1997, s. 16). Táto výmena nadobúda nové existenciálne rozmery (Nietzsche mal svoju perspektívu bytia v „idei večného návratu“ a vo „vôli k moci“). Zmysel bytia vo svete tu môže byť založený jedine na autonómii našej slobody a tá sa nepodriada žiadnym apriórnym zákonom. To znamená, že najvlastnejším základom každého ľudského konania je absolútna sloboda a jednoducho neexistuje situácia, v ktorej by nebol človek postavený pred nutnosť voľby a popri tom pre túto voľbu nemal iné východisko než seba samého. Čiže aj samotné odmietnutie voľby je vlastne voľbou.

Táto absolútna sloboda (46) je podľa nás tá tragická a stále aktuálna fáza otvoreného nihilizmu, ktorú Nietzsche špecificky vyjadril asi v najznámejšom výroku: „*Človek je povraz natiiahnutý medzi zvieratom a nadčlovekom – povraz nad priepasťou*“ (Nietzsche, 2002b, s. 10). V tomto prípade je tou priepasťou v otvorenom nihilizme sloboda. Nietzscheho priepasť je existencialistickou slobodou (47), v ktorej sa človek dneška nachádza. Priepasť znázorňuje pustatinu po „smrti Boha“, ktorú je možné nietzscheovsky prekonať len aktívnym nihilizmom. Domnievame sa, že človek – neskoro moderný či postmoderný – už dokáže udržiavať rovnováhu na povraze života a smrti. Človek na jednej strane vie využiť svoju potencialitu a maximum svojich síl na prekonávanie životných peripetií, ale na strane druhej si zároveň uvedomuje temnotu nekonečnej priepasti nihilizmu.

Poznámky

- (1) Celá Zarathustrova cesta je založená na jeho vzťahu s nihilizmom, jeho démonom. Démon je duch negativity, duch tiaže, od ktorého sa učí Zarathustra ako hviezdne alter ego Nietzscheho postupne oslobodiť a prekonať – uzavrieť – tento otvorený, neúplný nihilizmus.
- (2) „*Keď človek píše, nechce len, aby mu ľudia rozumeli, ale taktiež sa snaží o to, aby mu zároveň nerozumeli. Každý vznešený duch a vkus si vyberá svojich poslucháčov*“ (Nietzsche, 2001, s. 232).
- (3) Vrucný vzťah k novému a ešte nepoznanému objasnil v básni *K novým moriam*: „*Tam ja chcem: a stále ešte verím v seba a svoj um. Modré more, voľné – k ceste pozýva ma môj janovský čln...*“ (Nietzsche, 2001, s. 245).
- (4) Nietzscheho vzťah s nemeckým hudobným skladateľom R. Wagnerom inšpiroval mladého a začínajúceho pedagóga filológie, neskôr filozofa na „voľnej nohe“, najmä v jeho ranej tvorbe. Dielo *Zrodenie tragédie z ducha hudby*, Nietzscheho prvotina, bolo venované práve jemu, jeho veľkolepej hudobnej tragédii. Aj keď Nietzsche po rozchode so svojím vychovávateľom a idolom, zvyšok svojho života neustále bojoval s „Wagnerovým tieňom“, zostal naveky verný tomuto géniovi.
- (5) Budhisti veria na prevetľovanie ľudí, zvierat, rastlín aj neživej prírody.
- (6) Južanské zdravie oslobodilo Nietzscheho od severských chorôb. Tento fakt popísal v aforizme *Veľké zdravie*: „*My noví, bezmenní, ťažko zrozumiteľní, my predčasní zrodenci budúcnosti ešte nedokázanej – my potrebujeme k novému účelu nový prostriedok, totiž nové zdravie, silnejšie, šikovnejšie, húževnatejšie, smelšie, veselšie, než boli všetky doterajšie zdravia*“ (Nietzsche, 2001, s. 233).
- (7) Nietzsche rozlišuje dve morálky: „panskú“ a „otrockú“. „Panská morálka“ je postavená na pilieroch silnej vôle, vznešenosti, dravosti, individualistickej povinnosti starať sa predovšetkým o seba samého. „Otrocká morálka“ je jej presný opak, predstavuje slabosť, utrpenie, pokoru.

- (8) Na rozdiel od Darwina, ktorého evolučná teória hovorí o silnejších prežitiaschopných jedincoch, Nietzsche je presvedčený, že v živote nejde len o prežitie, ale zároveň o posilňovanie si moci – rast sily.
- (9) „Nad“ znamená u Nietzscheho vždy „prekonávanie niečoho“, istý presah, vyššiu kvalitu, silu, vôľu a pod. Sám sa pokladal za príslušníka elity nadaných, s ktorou spájal predstavu o nevyhnutnej nerovnosti medzi „vyšším“ a „nižším“. Z tejto axiomy pochádza aj jeho „idea nadčloveka“ – duševný aristokratizmus prevyšuje fyzickú moc.
- (10) Viac o Nietzscheho rozlišovaní rovnosti a nerovnosti je napríklad v stati *O tarantulách*. In: Nietzsche, F.: *Tak vravel Zarathustra*. Bratislava : Iris, 2002b, s. 70 – 72. ISBN 80-89018-28-9.
- (11) Hierarchia je tu myslená dvojzmyselne. 1. Označuje diferenciaciu aktívnych a reaktívnych síl. Vertikálny inegalitarizmus je tu zrejmy v nadradenosti aktívnych síl nad reaktívnymi. Tu ide o vrodené dispozície – „existuje inštinkt pre hodnotu“ (Nietzsche, 1996, s. 176 – 177). 2. Hierarchia myslená ako víťazstvo reaktívnych síl. Vertikálne usporiadanie moci, v ktorom „slabí“ zvíťazili. Týmto podlým víťazstvom infikovali „silných“. Otrokom však aj po prekabátení pána zostáva len otrokom, zatiaľ čo pán si svoj status udrží. Podľa Nietzscheho interpretácií je v tomto druhu hierarchie náboženstvo so svojou morálkou pánom s otrockými cnosťami.
- (12) Miera merania sily je dôležitou zložkou Nietzscheho filozofických interpretácií, avšak neexistuje pre ňu jednoznačné pravidlo. „... Držal som váhu a vážil som svet. [...] Že je zmerateľný pre toho, kto má čas, odvážitelný pre toho, kto dobre váži, dosiahnuteľný letom pre silné perute, rozlúštiteľný pre luskáčov božských orechov: to zistil môj sen o svete“ (Nietzsche, 2002b, s. 133). „Meranie síl nemožno poňať ako abstraktný fyzikálny postup, ale ako základný akt určitej konkrétnej fyziky, ani nie ako nejakú indiferentnú techniku, ale ako umenie interpretovať diferenciu a kvalitu nezávisle na faktickom stave“ (Deleuze, 2004, s. 103 – 104).
- (13) Samotný Nietzsche sa vyhlásil za nihilistu a dekadenta, prvého v západnej Európe, ktorý nihilizmus už aj prekonal.
- (14) Viac: *O troch premenách* a *O duchu tiaže*. In: Nietzsche, F.: *Tak vravel Zarathustra*. Bratislava : Iris, 2002b. s. 18 – 19, s. 136 – 139. ISBN 80-89018-28-9.
- (15) Smrť Boha má dvojaký príbeh: jeden, ktorý sa už udial, a jeden, ktorý znamená ešte úlohu do budúcnosti. Ocitli sme sa v pozoruhodnej situácii. Nietzsche chápe moderného človeka ako koniec duchovného a morálneho pohybu trvajúceho viac než dve tisícročia, ako koniec metafyzickej filozofie a kresťanstva, ako koniec hodnotenia (Fink, 2011, s. 174).
- (16) Perspektívou myslíme Nietzscheho teóriu poznania, ktorá je postavená na tvrdení, že neexistuje nič také, ako poznanie a pravdepodobne ani žiadna potreba epistemologickej teórie. Z tejto premisy vyplýva záver, že nie je možná žiadna jednotná perspektíva reality, ktorá by sa stala všeobecne platnou. Človek nie je schopný získať univerzálnu predstavu o svete. Objasnenie sveta a bytia vo svete zostáva pluralitnou perspektívou.
- (17) Obrazne povedané, ľudský život, existenciu a chod sveta je možné z Nietzscheho perspektívy dať do súvislosti so striedaním sa ročných období: jarí, liet, jesení a zím. Tieto obdobia presne symbolizujú aktivitu, reaktivitu, pasivitu, diferenciaciu síl, vôľu k moci a ničote, fázy nihilizmu.
- (18) „Amor fati nahrádza to, čo bolo kedysi odium fati. Každý jednotlivec spolupracuje s celým kozmickým bytím, či už si to uvedomuje, alebo neuvedomuje, chce, alebo nechce. Jednotlivec sa tak stráca v osude rodu a vo večnom kolobehu svetov. Všetko, čo bolo, je večné, more to znova vyhadzuje na breh. Nietzsche sa teda vracia ku koreňom myslenia, k predsokratikom. Tí vylučovali konečné príčiny, lebo večnosť princípu, ktorý si predstavovali, chceli nechať nedotknutú. Večná je len sila, bezcieľna sila, Herakleitova ‚hra‘. Nietzsche sa iba usiluje dokázať, že zákon je obsiahnutý v dianí a hra v nevyhnutnosti: Dieťa, to je nevinnosť a zabudnutie, večné začínanie, hra, koleso, ktoré sa rúti samo od seba, prvý pohyb, posvätný dar hovoriť áno“ (Camus, 2004, s. 69).
- (19) S ideou večného návratu je prepojený aj Herakleitov zlomok: „Tento svet, ten istý pre všetkých, nevytvoril ani nikto z bohov, ani nikto z ľudí, ale vždy bol, je a bude: večne živý oheň zapalujúci sa podľa miery a zhasínajúci podľa miery“ (Špaňár, 2007, s. 216). Všetko vychádza z ohňa a vchádza do ohňa. Toto predstavuje ideu večného návratu, ktorá pochádza z mytológie vo filozofii monizmu. Večne živý oheň u Herakleita symbolizoval arché – prvopočiatok všetkého

- bytia. Herakleitos zdôrazňoval poriadok, logos v ustavičnom pohybe procesuálnej podstaty sveta. V popredí je neustále vznikanie a zanikanie. Vesmírny oheň je ponímaný ako stála zmena.
- (20) Tieto dva pojmy zosobňujú základ – srdce „idey večného návratu“.
- (21) Viac: Kohler, J.: *Tajemný Zarathustra*. Olomouc : Votobia, 1995, s. 287. ISBN 80-85885-87-5.
- (22) Tu, pri tomto závere, akoby sa Nietzsche štylizoval do večnej hry (možno posledného človeka, alebo mal nasadenú inú masku), keď Zarathustra ako „človek, ktorý chce dobrovoľne zaniknúť“, prechádza okolo neho, ale nezastavuje sa.
- (23) Nietzsche ako veľký milovník Homéra a jeho hrdinov mal možno na mysli Achillov štít. Tento znalec Grécka vidí Achillov štít, chápe ho v jeho „absolútnej nutnosti“ (Kohler, 1995, s. 286).
- (24) U Pytagora vystupovalo priateľstvo, hviezdna viera a myšlienka večného návratu pohromade. Svojich poslucháčov učil Pytagoras „nesmrteľnosti duše“, s ktorou bola spätá aj „božská prirodzenosť hviezd“. Takisto jeho žiak Alkmaion považoval hviezdy za Bohov, pretože sú oduševnené. A podľa Aristotela sú tieto „božské podstaty“, ako ich nazval Pytagoras, vo večnom pohybe: mesiac, slnko, hviezdy a celá obloha. A všetkému pozemskému aj nebeskému vládne harmónia, krása, ktoré je možné číselne vyjadriť. Nietzsche sa zapodieval týmto filozofom už v dobe jeho prvotiny *Zrodenie tragédie z ducha hudby*. Pytagorejské priateľstvo bolo len pre vyvolených, žijúcich vo vlastnej slnečnej sústave a chovajúcich sa k sebe s nadľudskou úctou. Pre takého človeka s dušou „zakladateľa náboženstva“ nie je človek „produktom minulosti“, ale návratom (Kohler, 1995, s. 292 – 293).
- (25) Posledná strofa z Nietzscheho básne *Sláva a večnosť*. Viac: *Sláva a večnosť*. Nietzsche, F.: *Ecce homo*. Bratislava : Iris, 2004, s. 129. ISBN 80-89018-51-3.
- (26) Za zmienku stoja ešte ďalšie symboly – Zarathustrove zvieratá had a orol. Had symbolizuje návrat, keď leží v kruhu. Jeho hlava hryzie do vlastného chvosta. Tam, kde sa zdá, že končí, začína odznova. Orol sa vždy z výšok vracia k Zarathustrovi krúživým pohybom. Prinavracajú sa spolu k zemi – had obtočený okolo orlovho krku. Medzi temnejších zvestovateľov večného návratu patrí pavúk, ktorý potme tká najpevnejšie siete. Pavúk u Nietzscheho zosobňuje jeho večnú polnočnú moru. Pavúk ako najosamejšia samota pri mesačnom svite. „Čo pradiáš okolo mňa, pavúk? Chceš krv? Ach! Ach! Rosa padá, hodina sa blíži...“ (Nietzsche, 2002b, s. 231).
- (27) Na tomto je založená Nietzscheho duálna filozofia – rozličné formy nihilizmu, ktoré súvisia s aktuálnou silou a vôľou, večné boje mocenských vzťahov – vertikálny inegalitarizmus.
- (28) Viditeľná zhoda s Nietzscheho „ideou večného návratu“.
- (29) Kvalitu ohňa Nietzsche znázornil na príklade „ohnivých psov“ v časti *O veľkých udalostiach* v diele *Tak hovoril Zarathustra*. Jeden z dvoch psov je napodobeninou druhého. Jeden je aktívny na povrchu. Jeho aktivita je založená na tom, aby vyživovala a udržovala univerzum v reaktívnej podobe. Tento pes nehorí jasným a silným plameňom, nedisponuje takou silou a vôľou k moci ako druhý pes, ktorý „šteká zo srdca zeme“ tie najjasnejšie plamene. Tento ohnivý pes afirmuje život – svoju ohnivú moc.
- (30) Večný boj medzi „vyšším“ a „nižším“, „svetlom“ a „tieňom“; napr. Nietzscheho večný boj so svojím tieňom – nihilizmom, ktorého sa chce zbaviť „na veľké poludnie“ v hodinu najkratšieho tieňa.
- (31) Porovnaj s Nietzscheho teóriou „idea večného návratu“ – večne krútiace sa koleso – Zarathustra ako človek, ktorý chce „dobrovoľne zaniknúť“, aby mohol preniknúť do ďalšieho zrodu, zrodu novej hviezdy v podobe nadčloveka – a toto všetko opäť znova – večné ÁNO životu.
- (32) Gréci považovali ľavú stranu za zlú a pravú za dobrú.
- (33) Zarathustra alebo Zoroaster, aster = hviezda, pre Nietzscheho „zlatá hviezda“ = slnko, slnko slnečný nový deň s veľkým poludním, keď slnko žiari ako najjasnejšia hviezda kolmo nad hlavami, keď je hodina najkratšieho tieňa. Opakom je mesiac, temná polnoc s odpočítavaním hodiny dvanástej. Noc vrhajúca najdlhší tieň.
- (34) Ako malé dieťa stratil Nietzsche v noci svojho otca. S jeho smrťou a stratou sa vyrovnával až do konca svojho života. Noc je preto v jeho textoch symbolom strachu, smrti a večnej tmy. Noc je Nietzscheho psychologický tieň.
- (35) „Kto tvorí, hľadá druhov, a nie mŕtvoly alebo stáda či veriacich. Kto tvorí, hľadá tvorivých spoločníkov, ktorí nové hodnoty píšú na nové tabule“ (Nietzsche, 2002b, s. 16).

- (36) Nietzscheho idea „vôľa k moci“ je postavená na sile a takisto aj „idea večného návratu“ a prekonanie, čiže uzavretie otvoreného nihilizmu súvisí so silou.
- (37) Gréci tvrdili, že ak niekto v sne uvidí svoj obraz v zrkadle, čoskoro zomrie. Gréka to však nemohlo rozhádzať, lebo veril, že čoskoro sa narodí znova (Deary, 1999, s. 72). Takisto aj Nietzscheho Zarathustra videl vo sne dieťa so zrkadlom v ruke. „Ó Zarathustra – oslovilo ma dieťa – pozri sa na seba do zrkadla“ (Nietzsche, 2002b, s. 58)! Zarathustra sa najprv zo svojho obrazu v zrkadle smrteľne vyľakal, lebo vedel, že to symbolizuje skorý zánik, ale napokon porozumel posolstvu, čo mu priniesol sen, lebo on predsa chcel dobrovoľne zaniknúť, aby mohol žiť „nadčlovek“ – dieťa nového druhu, nového veku.
- (38) Ak by to bol návrat „toho istého“, tak by to bola len idea založená na čisto mechanickej báze. Pri tomto poňatí „IVN“ by dochádzalo k určitej totalite počiatku a konca – vznikania a zánikania. Mechanický proces založený na opätovnom návrate toho istého, ktorý prechádza tými istými diferenciami.
- (39) Tajomstvo života: samo zo seba musí sa vždy a znovu premáhať. Viac *O premáhaní seba samého*. Nietzsche, F.: *Tak vrazil Zarathustra*. Bratislava : Iris, 2002b, s. 80 – 82.
- (40) Nietzsche metaforicky vyjadril ambivalentnosť s Herakleitovým ohňom u Zarathustru. Predtým ako išiel Zarathustra do hôr na samotu, zavraždil Boha. Cesta do hôr mu bola trýznou, jeho čin mu bol bremenom. Bremenom v tomto prípade predstavoval popol mŕtveho boha. Keď však po rokoch zostupoval nadol k ľuďom zo svojej vysokohorskej jaskyne, stretol na ceste starca a ten sa ho opýtal: „Vtedy si do hôr niesol svoj popol: dnes chceš do údolia zniesť svoj oheň? Nebojíš sa trestu za podpaľačstvo?“ (Nietzsche, 2002, s. 8). Z tohto sa dá usúdiť, že musíme (my ľudia) najprv zhorieť vo vlastnom plameni, ak chceme znovu vstať z popola. Niesť svoj popol do hôr, t. j. vyčerpať sa (vyčerpať nihilizmus) v boji s najsilnejším nepriateľom – so sebou samým – a niesť svoje vyhorené telo nahor, aby sa opäť stalo plameňom. (Bájny vták fénix opätovne znovuzrodený z popola, alebo biblické „popol si a na popol sa obrátiš“.)
- (41) Zánik sa prezentuje ako sebazáhuba, ako inštinktívny výber toho, čo musí ničiť (Nietzsche, 1968, s. 37).
- (42) Tu sa Nietzsche dotýka jedného z najťažších problémov svojej filozofie: či nie je ako polemik, kritik a ničiteľ negátorom teda „nihilistom“. Práve proti tejto negácii sa glorifikuje hlavná Nietzscheho myšlienka: radosť, dobrá nálada, veselosť, nadšenie, ktoré premôžu každú negáciu ľahkosťou tanca.
- (43) To je myšlienka večného návratu, základná a závrtná (priepastná).
- (44) Tak vrazil Zarathustra pred východom slnka: „Žehnať značí povedať Áno. Amen značí ‚Áno‘, ‚vskutku‘“ (Nietzsche, 2002b, s. 116). Nietzscheho filozofický ateizmus je žehnanie skutočnosti v protiklade ku koncepcii sveta odsúdeného bohom, proti pomste a metafyzike. Za antitézu svojej filozofie pravdepodobne považoval Schopenhauerov výrok: „Všetko, čo existuje, zaslúži si neexistovať.“
- (45) Pri tomto ponímaní je dôležité IVN pochopiť aj ako selektívne bytie, čiže bytie na základe výberu. Tu sa prinavraciame k našej centrálnej premise Nietzscheho rozlišovania – „vyšší“/„nižší“, k jeho dualizmu a takisto k hierarchii merania síl.
- (46) V Nietzscheho predstave jestvuje sloboda pre človeka bez Boha, čiže človeka samotára. Poludňajšia sloboda – idea večného návratu, keď sa zastaví koleso sveta a človek pritaká všetkému, čo je. A to, čo je, sa deje ďalej. Treba povedať „áno“ aj tomuto daniu. Svetlo prestáva prúdiť, os dňa sa nakláňa. Dejiny sveta sa vtedy začnú odznova a práve v nich treba hľadať slobodu; dejinám treba dať súhlas“ (Camus, 2004, s. 74).
- (47) Sloboda nie je nejakým konkrétnym bytím: je bytím človeka, t. j. ničotou jeho bytia (Sartre, 2006, s. 510). Ničota nie je len sloboda existencionalistov, ale podľa nás aj človeka „dneška“. K významu termínu „ničota“ viac najmä v: Sartre, J. P.: Problém nicoty. In: *Bytí a nicota : Pokus o fenomenologickú ontologiu*. Praha : Oikoymenth, 2006, s. 39 – 86.

Literatúra

- CAMUS, Albert. 2004. *Vzbúrený človek*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 2004. 286 s. ISBN 80-220-1275-0
- DEARY, Terry. 1999. *Perfektní Gréci*. Bratislava : Egmond, 1999. 128 s. ISBN 80-7134-935-6
- DELEUZE, Gilles. 2004. *Nietzsche a filosofie*. Praha : Herrmann a synové, 2004. 343 s. ISBN neuvedené
- FINK, Eugen. 2011. *Filosofie Friedricha Nietzscheho*. Praha : Oikoymenh, 2011. 221 s. ISBN 978-80-7298-266-0
- JASPERS, Karl. 2003. *Malá škola filozofického myslenia*. Bratislava : Kalligram, 2003. 157 s. ISBN 80-7149-446-1
- KOHLER, Joachim. 1995. *Tajemný Zarathustra*. Olomouc : Votobia, 1995. 401 s. ISBN 80-85885-87-5
- KOUBA, Pavel. 1992. Fragmenty o nihilizmu. Friedrich Nietzsche. In: *Filozofický časopis*, roč. XL, 1992, č. 4, s. 625 – 637. ISSN 0015-1831
- KOUBA, Pavel. 1995. *Nietzsche. Filosofická interpretace*. Praha : Český spisovatel, 1995. 209 s. ISBN 80-202-0585-3
- LEGOWICZ, Jan. 1972. *Prehľad dejín filozofie*. Bratislava : Obzor, 1972. 653 s.
- NIETZSCHE, Friedrich. 1968. *The will to power*. New York : Vintage books NY a division of Random House, 1968. 575 pp. ISBN 978-0-394-70437-0
- NIETZSCHE, Friedrich. 1993. *Duševní aristokratismus*. Olomouc : Votobia, 1993. 124 s. ISBN 80-85619-87-3
- NIETZSCHE, Friedrich. 1996. *Mimo dobro a zlo*. Praha : Aurora, 1996. 218 s. ISBN 80-85974-16-6
- NIETZSCHE, Friedrich. 2001. *Radostná veda*. Praha : Aurora, 2001. 259 s. ISBN 80-7299-043-8
- NIETZSCHE, Friedrich. 2002a. *Genealogie morálky*. Praha : Aurora, 2002a. 147 s. ISBN 80-7299-084-9
- NIETZSCHE, Friedrich. 2002b. *Tak vřavel Zarathustra*. Bratislava : Iris, 2002b. 236 s. ISBN 80-89018-28-9
- NIETZSCHE, Friedrich. 2004. *Ecce Homo*. Bratislava : Iris, 2004. 130 s. ISBN 80-89018-51-3
- PLATÓN. 2000. *Faidón*. Praha : Oikoymenh, 2000. 105 s. ISBN 80-86005-26-7
- RAJSKÝ, Andrej. 2009. *Nihilistický kontext kultivácie mladého človeka*. Bratislava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2009. 208 s. ISBN 978-80-8082-297-2
- SARTRE, Jean-Paul. 1997. *Existencializmus je humanizmus*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1997. 95 s. ISBN 80-220-0775-7
- SARTRE, Jean-Paul. 2006. *Bytí a nicota : Pokus o fenomenologickou ontologii*. Praha : Oikoymenh, 2006. 717 s. ISBN 80-7298-097-1
- ŠPAŇÁR, Július. 2007. *Herakleitos s Efezu*. Bratislava : Kalligram, 2007. 275 s. ISBN 978-80-7149-992-3

Summary

The Will to Power and the Idea of the Eternal Recurrence : Nietzsche on Overcoming Nihilism

The most significant problems of contemporary life have their origins in nihilism and its paradoxical logic, which is simultaneously destructive, and constitutive of society and individual. Yet, in philosophical theory, nihilism is surprisingly under-researched topic. Nietzsche's relation to the problem of nihilism is a complex one. He approaches the problem of nihilism as deeply personal, stating that this predicament of the modern world is a problem that has become conscious in him. Sense of Nietzsche's idea of the eternal recurrence assumes criticism existence as it is, without meaning or aim. The philosophy of will should displace metaphysics, overcome and reevaluate all ancient values. The author tries to explain Nietzsche's idea of the will to power as a stimulative principle of the idea of the eternal recurrence. The paper examines the relationship of Nietzsche's time perspective to nihilism, and how it relates to overcoming or closing of open nihilism.